

Лівіцька Наталія Василівна

УДК 821.161.2:82-93+361.28Вінграновський

**РЕЦЕПТИВНІ МОДЕЛІ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ
МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО**

10.01.01 – українська література

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
Бородіца Світлана Василівна,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, доцент кафедри
теорії і методики української та світової літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Астаф'єв Олександр Григорович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри теорії літератури та компаративістики;

кандидат філологічних наук, доцент
Миронюк Валентина Михайлівна,
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука,
доцент кафедри української літератури.

Захист відбудеться «10» вересня 2014 р. об 11-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

Автореферат розісланий «7» серпня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.В. Бородіца

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження і стан її наукової розробки. Література дитячого та юнацького кола, зважаючи на свій супровідний статус щодо літератури „дорослої”, до сьогодні залишається на периферії академічного інтересу, характеризується спорадичними дослідженнями в українській літературознавчій науці. Не стала винятком і література для дітей другої половини ХХ століття. Нечасто відбувалися літературні дискусії (1969, 1976-1980), „круглі столи” (1987, 1989) та наради з питань „дитячої літератури” (1952, 1976, 1978), де головним чином обговорювалися ідейно-художні орієнтири творів для дітей, їх відповідність сучасності, проблеми пошуку ідеального образу дитячого героя у межах соціалістичного реалізму та педагогічної критики (В. Бичко, Т. Буженко, Ю. Збанацький, О. Єфімова, В. Костюченко, О. Логвиненко, В. Неділько та ін.).

Наукова думка про „дитячу” літературу другої половини ХХ ст. характеризувалася поверховістю, схематизмом та заідеологізованістю. На межі століть ситуація не змінилася. Брак кваліфікованих літературознавчих студій свідчив про малозначущість „дитячого” художнього дискурсу. Крім цього, характер критичних рефлексій щодо літератури дитячо-юнацького кола завжди був маркований її педагогічно-виховним впливом, у той час, як дослідження „дорослої” літератури здійснювалися у контексті сучасних методологічних теорій. Це зумовило певне відсторонення „дитячого” літературознавчого дискурсу від загальної науково-процесуальної синхронії.

Сучасне українське літературознавство належно реагує на назрілі проблеми „дитячої” літератури лише з початку ХХІ ст. Зокрема, у 2009 році створено Всеукраїнський центр дослідження літератури для дітей та юнацтва, очолюваний літературознавцем Уляною Гнідець (Львів), у межах роботи якого організовано п’ять щорічних міжнародних симпозіумів „Література. Діти. Час” (2010-2014 рр.). Досягненням центру є якісно оновлений формат вісника „Література. Діти. Час”. У літературознавчих колах розгортається широка дискусія щодо осмислення феномена „дитячої” літератури із залученням наукових підходів наратології, теорії комунікації, феноменології, компаративістики, психоаналізу (У. Гнідець, Т. Качак, Л. Мацевко-Бекерська, Е. Огар, С. Орлова, О. Папуша, С. Присяжнюк, Б. Салюк, О.Чепурна).

Однак подібні реформації перебувають на стадії становлення. Грунтовних аналітичних наукових рефлексій у сфері літературознавства і досі ще вкрай мало. Українська „дитяча” література як самобутнє літературно-мистецьке явище вимагає „адекватної мови опису” (О. Папуша): теоретичної, історичної, порівняльно-типологічної.

Проведений нами аналіз дефініцій терміна „дитяча література” (нині – література для дітей і юнацтва) у репрезентативних україномовних джерелах словниково-енциклопедичного та

навчально-методологічного характеру засвідчує випадання із термінологічного апарату комунікативного критерію, що лежить в основі осмислення специфіки естетичної природи феномена літератури для молодшого адресата та вже довгий час полемізується зарубіжними літературознавцями (К. Додерер, Г.-Г. Еверс, М. Люпп, М. Ніколаєва, Р. Селл, З. Шевіт). На часі – залучення теорії рецептивної естетики як адекватної, на наш погляд, методики до вивчення національних літературних явищ у „дитячих” текстах українських письменників.

Відсутність чіткого опису поняття „рецептивна модель” у сучасній термінологічній системі зумовлює певні зміщення акцентів на семантичному рівні номінації. Так, ця терміносполука трактується, як: 1) модель типового сприйняття художніх творів, що варіюється відповідно до зміни горизонтів сподівань авторів і читачів (О. Сінченко); 2) стратегія сприйняття творчості письменника професійними читачами (О. Кирильчук); 3) домінанта дитячого світосприймання, що лежить в основі художнього відтворення специфіки дитячого мислення й пізнання світу (І. Спатар). У нашому дослідженні ми намагаємося синтезувати семантичну поліваріативність терміна, розкриваючи активність суб’єкта сприймання у різних смислових ракурсах.

Авторитетним представником літератури для дітей другої половини ХХ століття був Микола Вінграновський, який разом із В. Близнецем, Є. Гуцалом, В. Дроздом, Гр. Тютюнником та іншими митцями, стрімко й потужно ввійшов у культурний, зокрема літературний, простір дитячої аудиторії. Його витончений і оригінальний художній артистизм, поєднуючись із дитячою безпосередністю, до сьогодні визначає культурно-естетичний розвиток юних читачів. У такому контексті неординарна „креативна компетенція” (В. Тюпа) автора стала основним стимулом вибору об’єкта дослідження.

Окремі аспекти творчого доробку М. Вінграновського є предметом літературознавчих студій І. Дзюби, М. Жулинського, М. Ільницького, В. Моренця, В. Сасенко, Т. Салиги, В. Слапчука, Л. Талалая, Л. Тарнашинської, М. Слабошпицького, М. Сулими та ін. Серед сучасних наукових розвідок варто відзначити дисертаційні дослідження про поезію митця 60-80 років Т. Бахтіарової (2007) та проблеми художньої майстерності Вінграновського-прозаїка Л. Собчук (2007), а також ґрунтовні наукові студії Г. Полещук „Поетика прози М. Вінграновського” (2010) і Л. Фоміної „Лірика М. Вінграновського і проблеми авторського „Я” (2011). Але окремі розвідки і праці науковців не розкривають уповні жанрових, образних, нарративних, а, головне, комунікативних особливостей різноаспектної творчості видатного майстра слова. У цьому контексті особливо малодослідженими сьогодні є його твори для дітей і про дітей.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася на кафедрі історії української літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в руслі комплексної теми „Проблеми

рецептивної поетики, наратології і трансляторики в українсько-зарубіжних літературних зв'язках" (номер державної реєстрації 0105U000748), тема роботи затверджена на засіданні Вченої ради університету 27 жовтня 2008 року, протокол № 3.

Мета дослідження – з'ясувати специфіку письменницької спадщини Миколи Вінграновського у контексті розвитку української літератури для дітей і юнацтва другої половини ХХ ст., визначити проблему читацького сприйняття „дитячого” доробку митця.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання конкретних **завдань**:

- дослідити історіографічний аспект вивчення творів М. Вінграновського для дітей;
- систематизувати основні напрями критичної рецепції літератури М. Вінграновського для дітей і юнацтва у сучасних літературознавчих практиках;
- означити природу „дитячої” літератури як естетичного феномена на прикладі оригінальних творів М. Вінграновського;
- проаналізувати індивідуально-авторську специфіку моделювання дитячої свідомості в поетичному дискурсі;
- охарактеризувати суб'єктну організацію лірики поета для молодшої аудиторії;
- осмислити сутність екзистенціалістської моделі світу і героя в „дитячій” поезії М. Вінграновського;
- окреслити особливості жанрово-композиційної структури малої прози митця дитячо-юнацького кола крізь призму рецептивної поетики, обґрунтувати його новаторство у прозових жанрах (оповіданні, повісті, літературній казці).

Об'єктом дослідження є поетичні і прозові збірки письменника, видані упродовж його творчої діяльності, насамперед ті, що призначалися дитячій та юнацькій аудиторії: „Андрійко-говорійко” (1970), „Мак” (1973), „Літній ранок” (1976), „Первінка” (1977), „Сіроманець” (1977), „У глибині дощів” (1979), „Літній вечір” (1979), „Ластівка біля вікна” (1981), „На добраніч” (1983), „Кінь на вечірній зорі. Повісті” (1987), „П'ять повістей” (1987), „У неквапи білі лапи. Оповідання та вірші для дошкільного і молодшого шкільного віку” (1989), „Іде кіт через лід” (2000), „Манюня” (2003) та сукупність літературно-критичних студій, що із різних концептуальних ракурсів формують „обличчя” М. Вінграновського як „дитячого” автора.

Предметом дослідження є рецептивні моделі та естетико-комунікативні виміри у художньому дискурсі творів М. Вінграновського для дітей та юнацтва.

Теоретико-методологічною базою дисертації стали праці українських і зарубіжних теоретиків та істориків літератури для дітей і юнацтва (У. Гнідець, Г.-Г. Еверс, С. Іванюк, П. Кириченко, М. Люпп, Л. Мацевко-Бекерська, Дж. Мей, В. Миронюк, М. Ніколаєва, О. Папуша, Е. Огар, М. Славова, О. Чепурна), фундаментальні дослідження з

рецептивної естетики і теорії діалогу (М. Бахтін, М. Бубер, Р. Гром'як, М. Гіршман, У. Еко, М. Зубрицька, В. Ізер, Р. Інгарден, Г. Сивокінь, І. Франко, О. Червінська, Г.-Р Яусс), суб'єктної організації поетичного тексту (О. Астаф'єв, Н. Загребельна, Б. Корман, В. Смілянська, М. Ткачук). Аналіз творів митця різних жанрів передбачає застосування філософських, психоаналітичних, культурологічних студій Н. Аббаньяно, О.-Г. Баумгартена, Г.-Г. Гадамера, Н. Зборовської, С. К'єркегора, Ф. Ніцше, Г. Сковороди, К.-Г. Юнга. Крім того, у роботі використано літературознавчі дослідження творчості М. Вінграновського Т. Бахтіарової, І. Дзюби, Г. Полещук, Т. Салиги, М. Слабошпицького, Л. Собчук, Л. Старовойт, М. Сулими, Л. Тарнашинської, Л. Фоміної та ін.

Методи дослідження. Комплексний підхід до аналізу предмета дослідження передбачає застосування таких методів: порівняльно-історичного, типологічного, структурно-семіотичного. Водночас, цілісний аналіз художньої творчості та наукове осмислення різних площин авторського тексту вимагає поєднання біографічного методу, методів герменевтики, наратології, генології.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше в українському літературознавстві дискурсивна практика М. Вінграновського для дітей і юнацтва стала об'єктом системного літературознавчого дослідження; розкрито стратегії читацького сприйняття творів митця у діахронному та синхронному зрізах; здійснено аналіз жанрово-композиційної, наративної, суб'єктної структур у поезії і прозі М. Вінграновського дитячо-юнацького кола, обґрунтовано його новаторство в означених жанрах; уперше крізь призму рецептивної поетики досліджено оригінальну „дитячу” поезію і прозу письменника, по-новому осмислено закономірності авторського моделювання художньої картини світу і героя у ній.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій. Положення дисертації обґрунтовані і достовірні, спираються на великий фактичний матеріал – творчість М. Вінграновського дитячого та юнацького кола читання у контексті розвитку літератури для дітей другої половини ХХ століття. Висновки самостійні й аргументовані.

Теоретичне значення роботи визначається тим, що в ній поглиблюється семантика поняття „дитячої” літератури, зокрема у світлі актуального наукового ракурсу – рецептивної естетики; пропонуються новітні методологічні підходи до аналізу „дитячого” наративу М. Вінграновського, що увиразнює розвиток історико-літературних та теоретико-методологічних закономірностей національної літератури для дітей та юнацтва.

Практичне значення дисертації виявляється в активізації літературознавчих студій творів для дитячого читання. Матеріали дослідження можуть бути використані при підготовці загальних лекційних курсів із „дитячої” літератури та історії української літератури ХХ ст., спецкурсів та спецсеминарів із теорії рецептивної естетики у вищих навчальних закладах

гуманітарного профілю; застосовуватися у подальших наукових практиках, зокрема при написанні навчально-методичної літератури для середніх та вищих навчальних закладів; використовуватися фахівцями з проблем дитячого читання.

Особистий внесок здобувача полягає у систематизації широкого фактичного матеріалу, його осмисленні в контексті сучасних методологічних теорій. Дисертація є індивідуальною роботою, висновки та узагальнення отримані безпосередньо дисертанткою.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри історії української літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Основні положення дисертації викладені у доповідях на міжнародних наукових конференціях: „Українська література в контексті світової літератури” (Одеса, 2010), „Володимир Гнатюк у контексті розвитку культури України” (Тернопіль, 2011), міжнародному науковому симпозиумі „Література. Діти. Час” (Рівне, 2013), „Літніх наукових читаннях” (Київ, 2013), „Тарас Шевченко в контексті світової культури” (Тернопіль, 2014), „Теоретические и практические аспекты науки и образования” (Волгоград, 2014) а також на Шостих всеукраїнських фольклористичних читаннях, присвячених професору Лідії Дунаєвській (Київ, 2012) та щорічних науково-звітних конференціях професорсько-викладацького складу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2009-2014).

Публікації. Основні положення досліджуваної проблеми висвітлено у 9 наукових статтях, 6 з яких опубліковано у фахових виданнях України, одна публікація – у закордонному часописі (усі статті одноосібні).

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які поділяються на підрозділи, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 336 позицій. Обсяг основного тексту – 179 сторінок, загальний обсяг роботи – 210 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження і стан наукового вивчення проблеми, сформульовано мету та завдання роботи, визначено її об'єкт, предмет, теоретичне і практичне значення, окреслено теоретико-методологічну основу дисертації, визначено її наукову новизну та особистий внесок здобувача, подано відомості про апробацію основних положень дослідження і його структуру.

У **першому розділі** – „Творчість Миколи Вінграновського у контексті розвитку української „дитячої” літератури” – в історичному зрізі розглядається спадщина М. Вінграновського для дітей і юнацтва у літературно-критичному дискурсі другої половини

XX століття; окреслюються напрями читацького сприйняття творів митця та засоби творення ним „дитячого” тексту як естетичного феномена.

У підрозділі 1.1. „Критична рецепція творчості письменника для дітей і юнацтва: історіографічний аспект” з’ясовуються основні напрями літературознавчої рецепції творчості М. Вінграновського дитячо-юнацького кола, простежується вплив історико-процесуального чинника на формування рецептивних векторів.

Стратегії сприйняття доробку М. Вінграновського для дітей і юнацтва радянського літературознавства залежали від превалуючих у літературному процесі ідеологічних факторів дидактики і пропаганди, хоча реципієнти й намагалися синтезувати кон’юнктурні вимоги із власне естетичною вартістю художнього спадку письменника, котра була для них очевидною.

Загалом фахова рецепція „дитячих” творів М. Вінграновського у 80-х роках позначена публіцистичністю і неструктурованістю. Попри це, ми окреслюємо ключові інтерпретаційні моделі прижиттєвої критики письма автора для дітей, що лягли в основу сучасних літературознавчих інтерпретацій: стильова модель розглядає органічну курйозність авторського вислову, мовно-мовленнєвий абстракціонізм, пластичність оповіді, комунікативно виправданий анімалізм, дитячу безпосередність у сприйнятті світу (Є. Гуцало, Т. Салига, М. Слабошпицький, М. Сулима); фольклорно-історична – акцентує увагу на атмосфері націоцентричності у „дитячій” лектурі митця, що досягається через внутрішню семантику організації мовообразу: традиційно українські лексеми-символи, ментально означені образи, індивідуальні метафори-персоніфікації, несподівані „дитячі” неологізми, типові народнопоетичні ситуації та ін. (Н. Данилюк, І. Дзюба, Ю. Ковалів); анімалістична – визначає майстерність М. Вінграновського в освоєнні анімалістичної теми: олюдненість природи, її рівноправність з іншими персонажами творів (Є. Гуцало, Т. Салига, М. Сулима); біографічна модель базується на дослідженнях „дитячої” прози автора, в основі яких – його дитячі спогади про воєнне лихоліття чи факти приватної біографії, відомі „поінформованим” читачам (Т. Салига, М. Слабошпицький, М. Сулима); традиціоналістська – опирається на взаємозумовленість синхронних і діахронних літературних зв’язків (Н. Данилюк, Т. Салига, Л. Талалай). Вартою особливої уваги вважаємо інтерпретаційну модель І. Дзюби, який враховує оригінальне засвоєння М. Вінграновським української культури – від фольклору до Т. Шевченка, О. Довженка і до суголосних йому сучасників. Ідейно-смілова модель передбачає узагальнення у творах митця інтенційної проблематики: екологічної, соціальної катастрофи війни і дитячої психосистеми у ній, екзистенційного протистояння добра і зла у проекції антиномії дитина-світ та проблеми формування героя-романтика (М. Жулинський, Т. Салига, М. Слабошпицький). Фантасмагорична рецептивна стратегія описує органічну фантастичність художньої фікції автора, функціонування химерних елементів у тексті (Є. Гуцало, І. Дзюба).

У 90-х роках професійна критика літератури для дітей і юнацтва, зокрема щодо спадку М. Вінграновського, не входила у парадигму тогочасного літературознавчого дискурсу. В періодичних виданнях з'являлися лише принагідні критичні коментарі Н. Білоцерківець, І. Дзюби, Н. Дзюбишиної-Мельник, Л. Талалая.

У підрозділі 1.2. „Новітні підходи до аналізу творів М. Вінграновського” простежуються основні напрями рецепції текстів М. Вінграновського для молодшої аудиторії сучасною літературознавчою наукою.

На межі століть спостерігається активізація академічного інтересу до художнього письма М. Вінграновського. Сучасні науковці починають аналізувати його твори для дітей і юнацтва у новому ракурсі із залученням потенційних можливостей наратології, міфокритики, компаративістики, рецептивної естетики, герменевтики (І. Борисюк, С. Богдан, Л. Куца, Г. Полещук, Т. Салига, В. Слапчук, Л. Собчук, Л. Старовойт, Л. Тарнашинська, Л. Фоміна), що зумовлює виокремлення нових рецептивних моделей: історіософської, міфологічної, наратологічної, стилетвірної, образної, лінгвістичної, компаративної, навчально-методологічної.

Сучасній літературознавчій думці вдалося відійти від традиції потрактування спадщини письменників-шістдесятників для молодшої аудиторії у загальному ідіографічно-описовому, хронологічному чи дидактичному контекстах, сконцентрувавшись на текстуальному аналізі мікролокусів художнього моделювання дійсності: окремих знакових репрезентантів, образів-символів, етноміфологем (дитини, води, саду, птаха, зорі, степу) чи, навпаки, демонструвати масштабність літературознавчих досліджень у руслі інтертекстуальних зв'язків (автор→група→культура). Це свідчить не лише про інтенсифікацію рецепції текстів М. Вінграновського, а й про зміни рецептивних моделей з метою сучасного прочитання і ґрунтовного студіювання його художньої творчості, зокрема „дитячої”.

Підрозділ 1.3. „Естетичний феномен літератури для дітей у доробку митця” присвячено естетичній активності автора, спрямованій на специфічного реципієнта-дитину.

Літературу для дітей і юнацтва як окремий вид мистецтва цілком правомірно розглядати у проекції естетичних категорій, які в художньому творі існують у кожній конкретно-чуттєвій деталі, мікрообразі. Завдання письменника – зробити їх атракційними для своєрідного адресата, наблизивши до його світорозуміння. У М. Вінграновського-естета важливими у цьому сенсі є описи природи, створені за допомогою синестезійних (звукових, зорових), одоративних деталей, спеціально „дитячої” експресивно-оцінної лексики, типових комунікативних моделей („У ластівки – ластовенятко...”, „Почапали каченята...”, „Куди тобі сонечко?”, „Літо на Десні”).

М. Вінграновський налагоджує контакт із відповідним колом читачів через адаптацію символіко-образного наповнення до рівня їхнього сприйняття, несподіване зіткнення побутових

деталей. Він пропонує дитині знайомі (традиційні) образи в оригінально-дитячому звучанні (чарівний образ доброго дядька Грому („Грім”), незвичний образ щедрої весни („На рябому коні прилетіла весна...”). Для автора – це природний творчий акт, без імітації дитячої наївності чи психології. Орієнтація на „живе” слово, розмовний режим повідомлення, відвертість і водночас динамічність оповіді наближає текст до реципієнта-дитини, активізує його співпереживання, а відтак, стимулює до архімети естетичної культури – співтворчості.

Письменнику онтологічно належить провідна роль у процесі естетизації художнього цілого: він як генератор „пам’яті дитинства” (В. Рогачев) та візуалізатор естетичного ідеалу супутніх фікційних образів виявляє свою майстерність у досягненні „комунікативної симетрії” (М. Люпп). Креативна дискурсія М. Вінграновського оперує продуктивними художніми прийомами, що проявляються у специфічній епістемологічній адаптованості до перцептивних особливостей адресата-дитини (чарівно-фантастичний сюжет, особливий дитячий наратив, художня візуалізація образів, оригінальне „дитяче” мовлення). Вони виражають усі можливі площини „комунікації” реальності та вигадки, оприявлені у конкретно-чуттєвій конфігурації.

Другий розділ – „Модель ліричного героя у „дитячих” поезіях Миколи Вінграновського” – присвячений розгляду індивідуально-авторського концепту „дитина-світ” у системній інтерпретації, ознак дитячої присутності в художньо-текстуальній реальності, а також суб’єктній організації „дитячої” поезії, що визначило експериментальну поетику лірики М. Вінграновського дитячо-юнацького кола.

Підрозділ 2.1. „Феномен дитячої свідомості в поезії митця” засвідчує виокремлення у „дитячій” ліриці поета домінуючих психологічних і етнокультурних типів дітей. На рівні жанру, нарації, образної і мовної поетичної систем простежується формування чіткого особистісного „Я” характеру дитини. Увага фокусується на комунікативному коді її проникнення у світ через пізнавально-етичний комплекс „розум-любов-„чудесність”.

М. Вінграновський-шістдесятник, як і В. Близнець, Є. Гуцало, В. Симоненко, Гр. Тютюнник, звертається до образу дитини як суб’єкта формування потужної системи глибинних морально-етичних цінностей, чинника відродження національної духовності. Творчий вибір митця зумовлений історичним „прообразом”, архетипом „божественної дитини” (К.-Г. Юнг). Дитина у такому контексті мислиться синтезуючим елементом культурного коду, носієм прадавніх цінностей, забезпечуючи інтегруючу функцію взаємин між поколіннями. У ліриці М. Вінграновського дитячого кола архетип „божественної дитини” простежується на семіотичному рівні через знакові образи-символи сну, цвіту, пір року.

Анімалізм як визначальна ознака аналізованої поезії для молодшої аудиторії дозволяє виділити психологічний тип дитини-природодослідника. Її світомислення формується на рівні

рецепції природи, а текстуально знаходить вираження через „очуднені” дитячим світорозумінням „настроеві пейзажі” (Л. Вербицька) та сюжетні вірші з персоніфікованими монологами і діалогами („Лазить сонечко в травах”, „Мак і кіт”).

В авторській типології образів персонажа домінує дитина-концептуаліст, суб’єктивні переживання якої вмотивовані не особистісно, а суспільно („співприсутність до інших”, за Н. Аббаньяно). Національні традиції моделювання такого персонажного типу у „дитячій” ліриці (М. Вороний, О. Олесь, М. Підгірянка, Ю. Шкрумеляк) творчо трансформуються поетом, набуваючи нових форм вираження („Прощалось літо. Тьмянів лист...”, „Молоденька хмаринка”).

З’ясовано, що такий психологічний тип, як дитина-художник, увиразнюється у віршах М. Вінграновського, коли на першому плані – зовнішня дія, творчо спроектована у „Я” тонкої дитячої душі. Сюжетне тло його поезії структурується за допомогою емоційно-естетичного природопочування, атрибутів образно-метафоричного змісту, асоціативної насиченості, функціональних колоративів-комполітів, формуючи модель довершеного образу дитини-художника („Ходіте в сад. Я покажу вам сад...”, „Мизатий хлопчик, як горобчик...”).

Етнокультурний архетип дитини у творчості М. Вінграновського розкривається через пізнавально-етичний комплекс „розум-любов-„чудесність”. Будучи онтологічною ознакою поетичної майстерності митця, „чудесність” (здатність дивуватися) проявляється у свідомості дитини-реципієнта „подразником” вільних фантазій та прочитань.

Підрозділ 2.2. „Суб’єктна організація „дитячої” лірики М. Вінграновського” окреслює основні форми саморепрезентації ліричного „Я” у поезії М. Вінграновського для молодшої аудиторії. Шляхом оприявлення моделей взаємин ліричного героя із автором простежується тяжіння його індивідуальної поетики до „інтимного історизму” (О. Ікомасова).

Аналіз суб’єктної структури поезії М. Вінграновського для дітей і юнацтва дає змогу зробити висновок, що у громадянській поезії М. Вінграновського ліричний герой як суб’єкт експлікації авторського „Я”, актуалізуючись у руслі потенціалів гуманності та національної ідентичності, виражає українотворчі інтенції письменника („Величальна колискова”, „Сама собою річка ця тече”). Так, у жанрі колискової органічно присутній тип ліричного героя – батька, який тісно контамінує із особою автора на паратекстовому рівні, засвідчуючи „ефект реальності” (Р. Барт) та інтертекстуальні зв’язки із художнім мисленням шістдесятників („Лебеді материнства” В. Симоненка, „Коліскова” Д. Павличка, „Коліскова киянину” Б. Олійника та ін.).

Філософські роздуми ліричного героя знаходять своє вираження у жанрі медитації, актуалізуючи коло вічних тем: роль особистості у світі („Над чорнобривцями в саду...”), творчість і руйнація („Під рябими кушами вухатими...”), людина і природа („У полі спить зоря під колоском...”). Такі „дитячі” поезії М. Вінграновського демонструють явище комунікативної

двоадресності (для дітей і дорослих) чи жанрового „гібриду” (М. Ніколаєва). „Дитяча форма” неодноразово ставала своєрідним „прикриттям” нонконформістських поглядів письменників-шістдесятників (Д. Павличко, В. Симоненко, Гр. Тютюнник), зокрема і М. Вінграновського.

„Суб’єкт зображення” (В. Смілянська) пейзажної лірики автора постає формотворчим сигніфікатом естетичного ідеалу художньої дійсності. Часто у такій поезії поет діалогізує мовлення, наближаючи його до „поетичного багатоголосся” (Б. Корман): „Де кіт через лід...”, „Грім”. За кількістю суб’єктів поезія митця здебільшого трьохсуб’єктного типу (автор-розповідач і два учасники діалогу – персоніфіковані образи явищ природи). Своєрідна форма діалогізації: односуб’єктна або автокомунікація – властива поезії „Що робить сонце уночі”.

Інтимна лірика М. Вінграновського дитячого кола модифікується у творах, де центральними постають теми родини („Перепеленят перепелиці...”, „Сон”) і дружби („У срібне царство цвіркунів...”, „На рябому коні прилетіла весна...”). Ліричний герой у текстах родинної тематики переймається ніжними почуттями дитинного зростання під материнською опікою. Звернення автора до „скомплікованої суб’єктної форми” (М. Ткачук) „ми” не лише пов’язує особисте із загальнолюдським, а й, виокремлюючи інтенційно дитячий „екзистенціал дружби”, посилює естетику впливу.

У підрозділі 2.3. „Екзистенційність „дитячого” в авторській концепції „дитина-світ” осмислюються і деталізуються концептуальні джерела „дитячої” поезії М. Вінграновського, простежується еволюція її мотивно-образних доміант крізь призму екзистенціалістської моделі світу.

Поетичний потенціал аналізованих текстів спроектований на всебічний розвиток дитини, піднесення її активної позиції у світі (дитяча соціалізація та інкультуризація) у пізнавальній, виховній, етичній, естетичній та інших площинах. Гносеологічний контекст „дитячої” лірики митця розгортається трьома векторами: пізнання світу („Як ішли неквапи зиму зимувати”, „Молоденька хмаринка”), налагодження контакту із зовнішнім середовищем, ідентифікація себе у природі і соціумі („Сон”, „Куди тобі сонечко?”), самопізнання („Ластівко біля вікна...”, „Сама собою річка ця тече...”), що відбувається із залученням дитиною-адресатом когнітивних, психологічних, емоційно-оцінних операцій.

Витворена поетом природна гармонія і майстерна переакцентація повчального та ігрового нарощує резерви комунікативної спрямованості, спонукаючи дітей до співтворчості та доосмислення на сентенційному ґрунті. Окремі вірші презентують знання про побут селянської дитини, її працю змалку (календарно-обрядові дійства – „Синичко, синичко...”, „Новорічна заяча пісня”, догляд за домашніми тваринами – „Почапали каченята...”, „Поводимо гусочку по воді...”, працю у полі – „До нас прийшов лелека...”, „Літній ранок” тощо). Автор творчо трансформує

абстраговані пріоритети обов'язку у внутрішньоособистісну сферу дитини-реципієнта, започатковуючи морально-етичні постулати маленької Людини.

Оригінальна модель художнього світу М. Вінграновського актуалізує „екзистенційність дитячого”, що на текстуальному рівні виявляється через особливу темпоритмічну інтонаційну систему, курйозність метафорично-образного змісту, індивідуально-авторську „дитячу” стилістику (лексичні новотвори, демінутиви, здрібніло-пестливі форманти), художньо адаптовані засоби ліризації, ефект „кольорозвуку” та ін.

Естетична дійсність художньої фікції М. Вінграновського, руйнуючи інерцію стереотипів радянського метанаративу, структурує нове концептуальне відчуття реалій дійсності, а отже – нову „фантазію” сприйняття: задовольняючи онтологічно дитячу жагу пізнання та потяг до чудесних діянь, письменник артистично налагоджує діалогічний контакт, вияскравлюючи тим самим естетичну цінність і новаторство художнього твору. Відкритість часо-просторових контурів та національна органічність ідіостилю М. Вінграновського-поета зумовлюють історико-нарративну компетенцію, об'єднуючи рецептивні покоління читачів.

У **третьому розділі – „Дитяча рецепція світу у прозовому дискурсі Миколи Вінграновського”** – з'ясовуються особливості художньої рефлексії дитячого світу в оригінальній прозі митця, окреслюються традиції і новаторство М. Вінграновського у прозових текстах різних жанрів (оповіданні, повісті, літературній казці), що конституює цілісну картину художньої фікції прозаїка.

У **підрозділі 3.1. „Образ дитинства у жанрово-композиційній структурі оповідань письменника”** аналізується образна система творів для дітей і про дітей, особливості форм художньої нарації у перспективі комунікативної моделі „автор-твір-читач”; виняткова увага зосереджується на проблемно-тематичній площині його модерністської соціально-психологічної прози. В дитячих оповіданнях домінують відцентровий сюжет, який експлікується навколо дитини-героя, мотивуючи її психологічні рефлексії та вчинки, „епічні” форми нарації: персонаж постає у різних життєвих ситуаціях, сімейних стосунках; переважає подвійний сюжет, що розгортається у реальному і фікційному світах, де синтезуючим центром є дитина („На добраніч”, „Літньої ночі”, „Скриня”).

Наратив оповідань часто моделюється у формі суцільного монологу („Бинь-бинь-бинь...”). Зовнішньоподієвий дієгезис відходить на другий план, поступаючись сценам саморозкриття психології хлопчика, що оприявнюються у контактах зі світом природи. Сюжетна сконденсованість на внутрішньому „Я” персонажа розкривається у майстерному монтажі лаконічних, абруптивних фраз дитячої свідомості, схильної до сумнівів і вагань. Такий творчий

підхід передає атмосферу стрімкого ритму дитячої всюдиприсутності, комунікативно наближаючись до дитячої психосистеми сприйняття.

Активно культивованій у „дитячій” прозі митця образ батька, що втілює конститутивний генотип сім’ї (роду), є носієм життєвої правди, жертвовності, високої моральності („Наш батько”, „Гусенятко”, „Пересядка”). Так, в основі оповідання „Наш батько” – відцентровий сюжет, сфокусований на єдиній постаті – батька. Змінний наратор в оповіданні (три сини) втілюється у трьох персоніфікованих об’єктиваціях (братська могила→берест→поле), розширюючи діапазон саморуку сюжету, що засвідчує „донебний вектор” (Л. Фоміна) авторської концепції „втягнення” та відповідальності (війна-світ). Дитина-реципієнт у цьому контексті, осмислюючи три змінні дієгезиси, обмежені хронотопом, стає співтворцем-упорядником єдино цілісної наративної надісторії.

В оповіданні „Гусенятко” нелегкі випробування малого пташеняти, жертвність і самовідданість батька-гусака, доброта одних людей і антигуманність інших активізують погляд юного читача на глобальних проблемах світу, карбують у його свідомості неприйнятність і спротив злочинству. Прискіплива деталізація авторського „природопереживання”, цілковита олюдненість образів природи на межі з химерністю є невід’ємною формотворчою константою стильової палітри прозаїка, що виокремлює його з-поміж інших письменників-неомодерністів і „дитячих” авторів зокрема.

Моделюючи художній світ „дитячої” прози, М. Вінграновський часто звертається до образів із виразним міфологічним кодом, загальнокультурно і національно детермінованих, що набувають статусу індивідуально-авторських етноміфологем (хата, могила, степ, річка, небо). Наприклад, в оповіданні „Скриня” з’являється персоніфікований образ сну (Сон-Предковічник-Білий), що локалізує авторські уявлення про спадкоємність націоцентричного екзистенціалу. Комунікативно виправданим у тексті вважаємо прийом „неоголошеного сну” (Г. Полещук), який, розмиваючи межі дійсності і фантазмагорії, підтримує феєричну атмосферу, активізує образно-понятійне мислення дитини-адресата, його фантазерські компетенції.

У **підрозділі 3.2. „Особливості сприймання “дитячого” у повістях М. Вінграновського”** здійснено системний аналіз авторського осмислення й вираження внутрішнього світу духовно багатой дитячої особистості, що дає змогу розкрити естетичну модель дійсності у дитячо-юнацьких повістях М. Вінграновського, яка формувалася на перетині національних і світових традицій неомодерністського дискурсу.

Драматично-напружений сюжет „Первінки” зумовлений війною і важким воєнним дитинством. Лірико-психологічна модель персонажа-дитини розкривається через внутрішній монолог, випрозорюючи перманентний пошук морального ідеалу; зовнішні ж події пропускануться

крізь призму амбівалентної дитячої психології (реальність і мрія). На ідейно-сюжетному рівні прочитуються паралелі із „дитячою” психологічною прозою покоління „дітей війни” (В. Близнець, Є. Гуцало, Гр. Тютюнник).

Розповідний модус повісті „Сіроманець” природно сприймається дитячою свідомістю через гетеродієгетичний наратив. Три сюжетних лінії (Сіроманця, малого Сашка та Василя Чепіжного) неодноразово перетинаються у фабульних вузлах, звужуючи тим самим часопростір тексту, але посилюючи динамізм і конфліктність, увиразнюючи характеротворення. У символічному образі Сіроманця прочитуємо концепцію долі творчої особистості у знаковій проекції „вічного повернення” (Ф. Ніцше). На інтертекстуальному рівні простежується дотичність твору із психологічною новелою „Кров” А. Любченка. Образ-символ вовка в обох письменників певною мірою відбиває ситуацію „виживання” митця в різних історичних періодах.

„Літо на Десні” і „Манюня” М. Вінграновського – найкращі зразки рецептивно-чуттєвої фоніки. Автор постійно дбав про емоційно-емпатійне і синестезійне вивершення образів, гармонійно поєднував звук, барви, рух, характер, форму викладу зображуваного. Персонажі його повістєвої прози – одухотворені автентичні образи, які є втіленням української ментальності (Десна, кінь, собака, верболози, бджоли, кульбаби, жайворонки, ластівки). Асоціативний ресурс повістей засвідчує закорінення у „рідний” хронотоп, модус спогадів і „поток свідомості” актуалізує інтимні переживання наратора, тому реципієнт сприймає текст ніби розповідь друга чи близької людини.

Дитина у текстах М. Вінграновського наділена рідкісним умінням – по-особливому розуміти і відчувати природу. Митець акцентує увагу на певній трансцендентальній („чистій”) єдності обох світів, водночас наголошуючи (як-от в „Сіроманці”) на неприйнятті соціумом дитячої „інакшості”: дитина поза світом дорослих шукає прихистку і розуміння у природи. Тому наративним центром творів М. Вінграновського дитячого кола справедливо вважаємо автокомунікацію „Я (Дитина) – Природа”.

У підрозділі 3.3. „Формування питоми української свідомості дитини у казкарській творчості митця” доводимо, що у жанровій структурі прозового спадку М. Вінграновського літературна казка виникає не як чергове оповідання для дитячої аудиторії, а як якісно нове жанрове утворення.

Відповідно до функцій казкових персонажів (В. Пропп) констатуємо появу у прозовому дискурсі автора нового жанрового варіанту – літературної казки „Козак Петро Мамарига”, якій властиві такі традиційні ознаки: фантастична вигадка – чарівний кінь Гивор, що стрибає вище хмар і „на своїх передніх” біжить; особлива композиція – зачин, казковий розвиток дії, супроводжуваний приказками та етнофразеологізмами; усталені казкові параметри (добро

перемагає зло, аномальні вигадки „задзеркалля”); своєрідна система дійових осіб – дихотомія позитивних і негативних персонажів (козак Мамарига – татари); замкнутий простір і час (степове озеро та прибережна територія, пізня осінь) та ін.

Водночас у казці М. Вінграновського увиразнюються традиційні образи національної ідентичності: образ-символ козака – сміливого, розумного, хитрого, винахідливого, наділеного автентичним українським ім'ям Петро – головного виразника інформаційного коду українства у тексті; степ як „рідний” хронотоп; етнонаціональні символи – кінь, окунь, кобза, срібна чарка тощо. Це свідчить, що ідейно-художніми особливостями „Козак Петро Мамарига” генетично заглиблений у фольклорні традиції, але його вітаїстичний характер, модель романтизованого персонажа, стилізовані малюнки дозволяють говорити про модерністську поетику.

Літературна казка М. Вінграновського значно розширила можливості його прозописма, увиразнила стилістичну палітру художнього текстотворення, адресованого дитячій аудиторії, що базується на поєднанні реальності та фантазмагорії, загадковому відкритті чарівних смислів і знаків, фіксованій образності, своєрідному поетичному синтаксисі. Останнє засвідчує жанрову близькість авторської казки власне до його „дитячих” поезій.

Висновки репрезентують узагальнені результати дослідження.

1. Практика критичної рецепції творів М. Вінграновського для дітей та юнацтва актуалізується у 80-х роках, коли були окреслені провідні рецептивні стратегії творчості М. Вінграновського дитячо-юнацького кола: стилетвірна, фольклорно-історична, анімалістична, традиціоналістська, ідейно-смілова, фантазмагорична, біографічна. З позиції „цілісності художнього світу митця” (М. Гіршман) як „дитячого” автора до сьогодні концептуальним вважаємо розділ „Ластівка біля вікна” із літературно-критичного нарису „Микола Вінграновський” (1989) Т. Салиги.

2. Новітній літературознавчій науці вдалося відійти від традиції потрактування спадщини М. Вінграновського для молодшої аудиторії у загальному ідіографічно-описовому (позбірковому) і дидактичному контекстах, а натомість сфокусуватися на текстуальному мікроаналізі. Сучасні рецептивні практики, продовжуючи традиції попередніх інтерпретацій, водночас змінюють вектор досліджень у напрямку модерних літературознавчих парадигм (міфопоетики, психоаналітичної теорії, наратології, герменевтики та ін.), що активізувало розвиток нових рецептивних моделей: історіософської, міфологічної, наратологічної, образної, компаративної тощо.

3. У літературі для молодшого адресата естетичні категорії виявляються у їх специфічній смисловій адаптованості (естетична міра і конкретність фікційних смислів). М. Вінграновський-естет використовував низку художніх прийомів, спрямованих на естетичне „втягнення”, а відтак – комунікативне „порозуміння” у діалозі автор-дорослий ↔ читач-дитина: зниження символіко-

образного наповнення, розповідний режим повідомлення, персоніфіковані образи, обрамлені синестезійними деталями, специфічно „дитяча” експресивно-оцінна лексика, ігрові моделі комунікації, діалогізація мовлення та ін.

Вінграновський-модерніст, услід за авторитетними попередниками (І. Франком, Лесею Українкою, М. Вороним, О. Олесем, М. Коцюбинським та ін.), позиціонував естетичний критерій як вирішальний у творчості, приділяючи велику увагу естетизації зображуваного. Зовнішня акція поетичного тексту, проектуючись в інтеракцію (глибинний внутрішній світ реципієнта), продукує авторське розуміння естетичного ідеалу, визначальну складову якого поет вбачав у гармонії дитини і світу.

4. Аналіз лірики М. Вінграновського для дітей і юнацтва засвідчує увиразнення рецептивних моделей дитячих типів (свідомостей), які окреслюються, виходячи з їх психолого-когнітивних характеристик: дитина-природодослідник, дитина-концептуаліст, дитина-художник. У їх основі – етнокультурний архетип „божественної дитини” (К.-Г. Юнг), що виявляється у суспільно-психологічній ситуації зміни поколінь і „межових” періодах, а на семіотичному рівні оприсутнюється через образ-символ культурного „зерна” нації. В іншому ракурсі „божественність” полягає у надчутливості дитини, що є ключем до її „очудненого” пізнання та вчинків.

5. Суб’єктна організація лірики М. Вінграновського передбачає „ліричного розповідача” (В. Смілянська) як головного виразника авторської свідомості у поезії для дітей. Основними репрезентантами суб’єкта персонажної лірики є зооморфні і флористичні олюднені ролі („заєць”, „кіт”, „мак”, „просо”), а також моделі образів „дитини”, „батька”, „літньої людини” (дорослого із сімейного кола), що оприявнюються відповідно до жанрово-тематичних та ідейних проєкцій митця. В окремих поезіях простежується зв’язок ліричного героя із біографічним автором, що засвідчує „ефект реальності” (Р. Барт) та історіософізм творчості.

6. Екзистенціалістська модель світу у дитячо-юнацькій творчості М. Вінграновського проектується у руслі естетичної інтенційності („настанова на насолоду”, за С. К’еркегором), гуманності та християнських чеснот, зінтегровуючи індивідуально-авторські стратегії стосовно „специфічного” реципієнта. Нетрадиційність онтології „дитячого” в авторській концепції М. Вінграновського полягає в балансуванні „на межі”. „Носій концепції” (Б. Корман) його лірики виражає суб’єктивно-національні екзистенціали „тривоги”, „страху”, „відчаю” та, будучи постійно зумовленим своїм адресатом, виявляє полярні модуси „надії”, „любові”, „дружби”, „радості”, „дива”. Дихотомія творчого „Я” свідчить про індивідуальну аксіологію автора, що формувалася на перетині екзистенційної концепції і феномена шістдесятництва – „надії всупереч”.

7. Прозовий дискурс М. Вінграновського пропонує погляд на дитину як якісно нового реципієнта із власним, унікальним світобаченням, з особливою „референтивною картиною” (О. Папуша) художнього світу. Оповідання і повісті втілили властиву лише йому наративну форму („змонтована” наратологічна ситуація з’єднана в єдиний сюжетно-ідейний ланцюг), виняткові способи проникнення у внутрішній світ героїв (інтровертивність, кордоцентризм), моделювання дійсності за допомогою поетичного мислення, засобів відцентрового характеротворення, своєрідної кінематографічної рецепції – раптової зміни зображуваного, „візуалізації епізоду”, ефекту „голосу за кадром”, абруптивних діалогів, лаконізму фрази тощо. Аналізовані твори засвідчують синхронні зв’язки із літературним дискурсом шістдесятників, зокрема у тяжінні до модерністського письма (символічність і архетипність художніх образів, психологічна модель образу персонажа, ускладнена наративна структура, естетизація прози тощо).

8. Органічний синтез національної і фольклорно-міфологічної структур простежується у якісно новому жанровому варіанті прозаїка – літературній казці „Козак Петро Мамарига”, яка характеризується виразними текстовими та позатекстовими константами: фольклорною стилізацією, поєднанням дійсності та вигадки у своєрідному авторському баченні, максимально індивідуалізованим образом героя із виразними рисами національного характеру, особливим типом чародійної наративної кореляції, розімкненням меж традиційних рецептивних моделей „дитячої” літератури.

9. Пошуки й експерименти М. Вінграновського у характерології засвідчують превалювання лірико-романтичного образу персонажа-дитини із „очудненим” світосприйняттям та сильною волею, готового не лише увійти у вируючий соціум, а й змінити його. На текстуальному рівні це досягається завдяки імпліцитним (внутрішній монолог, монологізований діалог, „потік свідомості”) та експліцитним (наративні переломи, прийоми кіномонтажу, композиційна асоціативність, сюжетна колажність, специфічне естетикоодохотворене мовлення) творчим рішенням.

10. Здійснений аналіз поетико-наративного дискурсу творів Миколи Вінграновського для дитячої аудиторії у контексті діалогічної концепції „автор-твір-читач” дає змогу виокремити теорію рецептивної естетики як ефективну методику сучасного дослідження „дитячого” наративу, яка увиразнює сучасний погляд на художній феномен „дитячої” літератури з орієнтацією на „специфічного” адресата.

Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях:

1. Дудар Н. Твори Миколи Вінграновського в колі дитячого читання / Наталія Дудар // Славистичні записки. Серія: Літературознавство. – Вип. 5 (9). – Тернопіль: Видавництво ПВНЗ ТЕПО „Castrum spinosum”, 2009. – С. 58-62.

2. Дудар Н. Проблема жанрової диференціації твору Миколи Вінграновського „Козак Петро Мамарига” / Наталія Дудар // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство / за ред. д. ф. н., проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – Вип. 26. – С. 76-86.

3. Дудар Н. Дитяча рецепція світу у прозовому дискурсі Миколи Вінграновського / Наталія Дудар // *Studia Methodologica*/ [уклад. Папуша І. В.] – Випуск 29. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 99-104.

4. Дудар Н. Модерністський дискурс дитячих повістей Миколи Вінграновського / Наталія Дудар // Історико-літературний журнал. – Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2010. – Випуск 18. – С. 491-500.

5. Лівіцька Н. Концепція „дитина-світ” у поезії Миколи Вінграновського / Наталія Лівіцька // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство / за ред. д. ф. н., проф. М. Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – Вип. 32. – С. 134-138.

6. Лівіцька (Дудар) Н. Архетип „божественної дитини” у ліриці Миколи Вінграновського / Наталія Лівіцька // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. праць / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка; редкол.: Семенюк Г.В., Снитко О.С., Івановська О.П. та ін. – К., 2012. – Вип. 37. – С. 189-195.

Додаткові публікації

7. Лівіцька Н. Ліричний суб'єкт „персональної” лірики для дітей Миколи Вінграновського / Наталія Лівіцька // Література. Діти. Час. Вісник центру дослідження літератури для дітей і юнацтва. Вип. 4. – Рівне: Дятлик М., 2013. – С. 95-102.

8. Лівіцька Н. До питання про естетичний феномен літератури для дітей / Наталія Лівіцька // Літні наукові читання – Частина I (економічні, філологічні та юридичні науки): Міжнародна конференція, м. Київ, 31 серпня 2013. – К.: Центр наукових публікацій, 2013. – С. 45-49.

9. Ливицкая Н. Жанрово-стилевой дискурс украинской литературы второй половины XX века для детей и юношества / Наталия Ливицкая // Теоретические и практические аспекты науки и образования: Сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции 10 февраля 2014 г. – Волгоград: СМИ „Научный руководитель”, 2014. – С. 4-12.

АНОТАЦІЯ

Лівіцька Н. В. Рецептивні моделі творів для дітей Миколи Вінграновського. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України. – Тернопіль, 2014.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню специфіки письменницької спадщини Миколи Вінграновського для молодшого адресата крізь призму рецептивної естетики. Проаналізовано особливості творення конкретних типів дитячої свідомості, суб'єктну організацію „дитячої” лірики М. Вінграновського та екзистенціалістську модель „дитина-світ” у поетичному дискурсі митця. У роботі обґрунтовано специфіку жанрово-композиційної, наративної, образної структур малої прози письменника дитячо-юнацького кола, зокрема його новаторство у ній. Творчість М. Вінграновського розглядається у контексті розвитку української літератури для дітей і юнацтва другої половини ХХ століття, насамперед феномена шістдесятництва. В окремому розділі здійснено аналіз критичної рецепції творів автора для молодшого читача в історіографічному зрізі, систематизуються основні напрями літературознавчих практик.

Ключові слова: автор, М. Вінграновський, жанр, література для дітей і юнацтва, літературна комунікація, модель образу дитини, рецептивна модель, рецепція, читач.

АННОТАЦИЯ

Ливицкая Н. В. Рецептивные модели произведений для детей Николая Винграновского. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка Министерства образования и науки Украины. – Тернополь, 2014.

Диссертационная работа посвящена исследованию специфики писательского наследия Николая Винграновского для младшего адресата сквозь призму рецептивной эстетики. Проанализированы особенности создания конкретных типов детского сознания, субъектная организация „детской” лирики Винграновского и экзистенциалистская модель „ребенок-мир” в поэтическом дискурсе автора. В работе обосновано специфику жанрово-композиционной, нарративной, образной структур малой прозы художника детско-юношеского круга, в частности его новаторство в ней. Творчество М. Винграновского рассматривается в контексте развития украинской литературы для детей и юношества второй половины ХХ века, прежде всего феномена шестидесятництва. В отдельном разделе произведен анализ критической рецепции произведений

автора для младшего читателя в историографическом срезе, систематизируются основные направления литературоведческих практик.

Ключевые слова: автор, М. Винграновский, жанр, литература для детей и юношества, литературная коммуникация, модель образа ребенка, рецептивная модель, рецепция, читатель.

ANNOTATION

Livitska N.V Recetive models of works for children by Mykola Vingranovskyi. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of philological sciences, specialty 10.01.01 – Ukrainian literature. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk Ministry of Education and Science of Ukraine. – Ternopil, 2014.

The thesis presents a study of the writer's activity features by Mykola Vingranovskyi for the younger addressee in the light of receptive aesthetics. The child as unique recipient of literary work has been examined. Aesthetic and communicative expressions, receptive models in literary discourse of artist's poetry and prose have been analyzed with the help of various literature science methods (comparative-historical, typological, structural-semiotic, psychoanalytical, biographical, hermeneutical, narratological).

In the separate section the critical reception of author's works for children and youth has been elucidated in the historiographical cut; the basic receptive strategies of the artist's creativity in the Ukraine Literature Studies of the 80-90s and the early twenty-first century also been systematized there. Among them are the principal: stylistic, folklore and historical, animalistic, traditionalist, mythological, ideological and semantic, narratological, imaginative, comparative (I. Borysyuk, S. Bogdan, E. Gutsalo, I. Dziuba, G. Polyeschuk, T. Salyga, M. Slaboshpytskyi, L. Sobchuk, L. Starovoit, M. Sulima, L. Tarnashynska, L. Fomina).

On an example of original works by M. Vingranovskyi the literature for children and about children is regarded as an aesthetic phenomenon. Creative discourse by M. Vingranovskyi-esthete operates productive artistic techniques that appear in a specific epistemological adaptation to perceptual characteristics of the recipient child (magical-fantastic plot, special children's narrative, artistic visualization of images, the original „baby” speech). Significant in this regard are the descriptions of nature, created with synaesthesia (audio, visual) and adoration details, especially child expressive-evaluative vocabulary, typical communication patterns („The Swallow has Swallowie...”, „The Ducklings leave...”, „Where the Sunny go”, „Summer on the Desna”).

For the first time the peculiarities of the specific child's consciousness types creation (child-naturalist, child-conceptualist, child-artist) have been studied in the thesis. It is proved that they are based on ethno-cultural archetype of the „divine child” (K.-G. Jung), which manifested in social and psychological situation of generation change, renewal and salvation. On the other hand „divinity” is the

hypersensitivity of the child, which is the key to its „wonderfully” cognition and behaviour. Special attention is paid to the communicative code of child’s penetration into the world through cognitive-ethical complex „mind-love-wonderful”.

The subject sphere of author's consciousness and forms of its self-expressions in lyrical narrative are explored. The subject organization in M. Vingranovskyi’s lyric discourse provides „lyrical narrator” (V. Smilyanska) as the main producer of the author's „Me” in poetry for children. There are also elucidated and detailed the conceptual sources of artist’s poetry for younger readers, the evolution of its motive and image dominants, which forms in the context of existentialist model of world.

Dissertation work has been substantiated the specificity of genre and composition, narrative and imaginative structure of author’s short prose for younger reader’s circle, the features of children's artistic reflection of the world in the original prose by writer, which determined M. Vingranovskyi’s tradition and innovation in prose texts of different genres (short story, novel, literary fairy tale) and constituted holistic picture of author’s artistic fiction. The characterology experiments by M. Vingranovskyi confirm the prevalence of lyrical and romantic child image with an oddball worldview, strong will and striking features of national character, ready not only to enter the bustling society, but to change it.

M. Vingranovskyi’s prose discourse demonstrates a look at the child as a qualitatively new recipient with its own, unique world view, with a special „referent picture” (O. Papusha) of artistic world („mounted” narrative situation connected into a single ideological plot; exclusive methods of penetration into the inner world of the characters (introverted way, cordocentrism); reality modelling through poetic thought and by means of the „centrifugal” character creation; a kind of cinematic reception – sudden changes depicted, episode visualization, „voice-over” effect, dangling dialogues, laconic phrases, etc.).

Creative activity by M. Vingranovskyi has been viewed in the context of Ukrainian literature for children and young people development of the second half of twentieth century, especially of the shistdesyatnitstva phenomenon [generation of the 60s]. Their closeness is observed particularly in the attraction to the modernist writing (the symbolic and archetype of artistic images, psychological model image of the character, complicated narrative structure, prose aesthetic, etc.).

Key words: *author, M. Vingranovskyi, genre, literature for children and youth, literary communication, the child model image, reception model, reception, reader.*